

سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنین مناطق روستایی از وضعیت کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان سبزوار)

محمد جواد صفایی^۱، علی شکاری بادی^۲، هادی نیازی^۳

^۱ استادیار برنامه ریزی توسعه روستایی، دانشکده جغرافیا و علوم محیطی، دانشگاه حکیم سبزواری

^۲ دانشجوی دکترا، ژئومورفولوژی دانشگاه حکیم سبزواری

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه حکیم سبزواری

نام نویسنده مسئول:

محمد جواد صفایی

چکیده

برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه روستایی یکی از ضروریات تحقق توسعه ملی و نیز از اولویت‌های برنامه‌های چشم‌اندازی می‌باشد. از گام‌های اساسی در این زمینه، بررسی و شناسایی مسائل و مشکلات روستایی در ابعاد مختلف و برنامه‌ریزی به منظور رفع این مشکلات با استفاده از ابزار سنجش کیفیت زندگی روستاییان می‌باشد. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی استفاده از ابزار پرسش‌نامه انجام شد. پرسش‌نامه با سوالات بسته و در قالب طیف لیکرت (کاملاً ناراضی، ناراضی، نسبتاً راضی، راضی، و کاملاً راضی) در ۳ بعد، ۸ بخش و ۵۲ سوال طراحی گردید. بر اساس ضریب آلفای کرونباخ، سطح پایایی پرسش‌نامه ۰/۹۸۵ محاسبه شده که بیانگر روایی بالای آن است. جامعه آماری پژوهش، ساکنین نواحی روستاهایی بخش مرکزی سبزوار می‌باشند. روستاهای هدف این تحقیق، روستاهای با جمعیت بالای ۱۰۰ نفر می‌باشد. که در ۵ گروه طبقه‌بندی گردید. حجم نمونه نیز بر اساس جدول مورگان ۳۷۷ نمونه تعیین شد. در نهایت ۱۱ روستا به نسبت جمعیت روستا انتخاب شد و به صورت تصادفی، پرسش‌نامه در بین ساکنین آن‌ها توزیع گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از دو روش آمار توصیفی و استنباطی (آزمون t تک‌نمونه‌ای) و نرم‌افزارهای SPSS 23 و Excel 2013 استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد بر اساس دیدگاه‌های جامعه نمونه بعد اجتماعی و کالبدی از نظر ساکنین مطلوب و بالاتر از حد متوسط آزمون بوده و بعد اقتصادی از نظر روستاییان بسیار نامطلوب می‌باشد. کمترین سطح رضایت‌مندی در ارتباط با نبود امکانات ورزشی و بیمه بازنشستگی بوده و مشارکت اهالی در مراسم یکدیگر و شبکه برق رسانی بیشترین سطح رضایت پرسش‌شوندگان را به خود اختصاص داده است.

واژگان کلیدی: رضایت‌مندی، کیفیت زندگی، بخش مرکزی سبزوار، ابعاد اقتصادی.

مقدمه

بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است. در طول سه دهه اخیر، کیفیت زندگی، به عنوان جانشینی برای رفاه مادی، به اصلی‌ترین هدف اجتماعی کشورهای مختلف تبدیل شده است (سالاری سردری و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۴). به‌طور کلی، مردم ساکن در مناطق روستایی سطح کیفیت زندگی پایین‌تری را نسبت به مناطق شهری نمایش می‌دهند؛ چنین نتایجی می‌تواند توسط تفاوت‌های زیست‌محیطی، منابع آموزشی، کمک‌های اجتماعی و بهداشتی، اشتغال و عوامل دیگر توضیح داده شود (سو سمپیوا و همکاران، ۲۰۱۳: ۵۱). طبق گزارش توسعه انسانی سازمان ملل در سال ۲۰۱۴، ایران در جایگاه ۷۵ قرار دارد (هیومن^۲ دولوپمنت ریپورت، ۲۰۱۵: ۴۸). در این راستا، برای رسیدن به توسعه ملی ناگزیر به برنامه‌ریزی و توسعه روستایی می‌باشیم، زیرا عدم برنامه‌ریزی و توسعه روستایی مشکلات فراوانی را برای سرزمین ملی ایجاد می‌نماید (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۸۸: ۲۰). اگر کیفیت زندگی انسان از لحاظ کیفیت محیط، مسکن، آموزش، سلامت، به‌زیستی فردی، مشارکت، تفریح و اوقات فراغت، اطلاعات و ارتباطات، کار، درآمد و ثروت پایین باشد، فقر ایجاد می‌شود (احمدوند و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۰). بنابراین، مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به شناسایی نواحی مسئله‌دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های شهروندان در زندگی، تاثیر فاکتورهای اجتماعی - جمعیتی بر کیفیت زندگی و پایش و ارزیابی کارایی سیاست‌ها و استراتژی‌ها در زمینه کیفیت زندگی کمک کند (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۴؛ فیروزجاییان و دهقان حداد، ۱۳۹۴: ۱۵۹). به‌طور کلی می‌توان گفت، غایت نهایی بررسی کیفیت زندگی افراد روستایی نیل به این مهم است که زمینه یک زندگی مطلوب را برای جوامع روستایی مهیا ساخته و متعاقب آن احساس هدفمند بودن و احساس لذت در بطن آن مستتر باشد (حیدری ساربان، ۱۳۹۳: ۱۳۹). با توجه به آنچه گفته شد، کیفیت زندگی در کشور ایران که از یک شرایط جغرافیایی ناهمسان در ارتباط با توسعه‌یافتگی تشکیل شده در حال شکل‌دهی به الگویی است که به شدت از گسست فضایی توسعه پیروی می‌کند. لذا سنجش میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی در نواحی روستایی و اولویت بندی صحیح و منطقی عوامل موثر بر آن از اهمیت بالایی برخوردار است (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۲-۱۱۱). در این راستا، هدف از انجام تحقیق حاضر، بررسی کیفیت زندگی ساکنین روستاهای بخش مرکزی شهرستان سبزوار در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و شناسایی کمبودها و مشکلات موجود در این ابعاد می‌باشد.

ادبیات پژوهش

پژوهش‌های مختلفی در زمینه کیفیت زندگی سکونتگاه‌های روستایی در ایران و سایر نقاط جهان انجام گرفته است از جمله: گریک^۳ و همکاران (۲۰۱۰) در یک مطالعه بر روی کیفیت زندگی و قصد مهاجرت از مناطق روستایی در کرواسی تحقیقاتی انجام دادند. این پژوهش که با روش پیمایشی انجام پذیرفت مشکلات اصلی زندگی روستایی را ناشی از عوامل اقتصادی شامل: نبود فرصت‌های شغلی، انتخاب نامناسب حرفه و درآمد پایین‌تر نسبت به شهر برآورد کرد. فسیو^۴ و همکاران (۲۰۱۳) به بررسی عامل تراکم جمعیت به عنوان یک عنصر مؤثر در سطح کیفیت زندگی افراد پرداختند. در مطالعه حاضر، علاوه بر ارزیابی نقش پیش‌بینی تراکم جمعیت در حوزه‌های مختلف کیفیت زندگی، ویژگی‌های اجتماعی، جمعیت شناختی و بیماری‌های فیزیکی نیز مورد پژوهش قرار گرفت. نتایج تحقیق تاثیرگذاری تراکم جمعیت بر کیفیت زندگی در بعد روانی، ارتباطی و زیست‌محیطی را تایید کرد. بنچینی^۵ و همکاران (۲۰۱۵) به سنجش عوامل موثر بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی از دیدگاه جغرافیایی در منطقه توسکانی^۶ ایتالیا پرداختند. نتایج نشان داد که در دسترس بودن خدمات عمومی، به ویژه آن‌هایی که به طور مکرر مورد استفاده قرار می‌گیرد، عناصر ضروری برای حفظ سطوح کافی از کیفیت زندگی در مناطق روستایی می‌باشد. همچنین نتایج این تحقیق حاکی از آن است که ارتفاع یک عامل مهم در سطح کیفیت زندگی می‌باشد اما در ارتفاعات بالاتر، خدمت در مناطق مسکونی برای جوانان جذابیت کمتری دارد. کوچکی نژاد و همکاران (۱۳۹۰) ابعاد مختلف کیفیت زندگی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه را از طریق پرسش‌نامه و نرم‌افزار SPSS مورد پردازش قرار دادند. یافته‌های تحقیق بیانگر رضایت‌مندی بالای ساکنین روستایی از کیفیت زیرساخت‌ها، اشتغال و درآمد و سلامت و امنیت است. عزیزپور و همکاران (۱۳۹۳) به سنجش کیفیت زندگی مبتنی بر شاخص‌های ذهنی و نقش عوامل مکانی - فضایی بر آن پرداختند. نتایج این تحقیق که در دهستان قرق شهرستان گرگان و با استفاده از پرسش‌نامه و آزمون ANOVA انجام پذیرفت، نشاد داد کیفیت زندگی در ابعاد محیطی و کالبدی شرایط مناسب‌تری داشته و عوامل بعد فاصله روستاها از جاده اصلی، فاصله روستا تا شهر گرگان و تنوع قومیتی در سطح کیفیت زندگی تاثیرگذار است. شاهرخی سارد و و نوری‌پور (۱۳۹۴) در پژوهشی به سنجش شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی با استفاده از پرسش‌نامه و نرم‌افزار SPSS در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت پرداختند. نتایج حاکی از آن است که شاخص امنیت اجتماعی در رتبه اول و شاخص درآمد در رتبه آخر قرار دارد.

مبانی نظری

کیفیت زندگی برای اولین بار به عنوان یک مفهوم، در فلسفه یونان باستان ظاهر شد که ارسطو آن را با شادی در نظر گرفت (بوستانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۸). مفهوم کیفیت زندگی ابتدا به حوزه‌های بهداشتی و بیماری‌های روانی محدود می‌شد، اما در طی دو دهه گذشته، این مفهوم از زمینه‌های بهداشتی، زیست محیطی و روانشناختی صرف به مفهومی چند بعدی ارتقاء یافته (غفاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۸) و به‌تازگی، کیفیت زندگی در پیشینه نظری توسعه پایدار، برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای یافته است؛ به‌طوری که موسسات مختلف و همچنین دولت‌ها در سطح ملی و محلی، به سنجش و شاخص‌سازی آن پرداخته‌اند (اجزاء شکوهی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۴). از آنجا که کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چندبعدی است که تحت تاثیر مولفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد، از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف بر آن مرتبط است (میرلطفی و ملانوروزی، ۱۳۹۳: ۲۳۸-۲۳۷). با این حال مفهوم کیفیت زندگی از نظر عملیاتی و شاخص‌سازی فاقد تعریف جهانی و قابل قبول می‌باشد (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰۲)، اما در متون موجود یک اتفاق نظر اساسی وجود دارد؛ کیفیت زندگی ساختاری چند بعدی است که به‌جای تک بعدی بودن از چندین حوزه و مفهوم کلی مانند رضایت از زندگی و شادی تشکیل شده است (فیلکس و گارسیا وگا^۱، ۲۰۱۲: ۲۲۴). گروه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی، کیفیت زندگی را ادراک فردی از وضعیت زندگی در متن نظام‌های فرهنگی و ارزشی جامعه و در ارتباط با اهداف، انتظارات، استانداردها، علایق و نگرانی‌های فرد تعریف می‌کند (جو و هییرست^۲، ۲۰۱۶: ۲-۱). در واقع، کیفیت زندگی شبیه به مفهوم به‌زیستی و تابعی از شرایط زندگی مردم است که البته یک بعد اقتصادی نیز دارد (کلیرو^۳ و همکاران، ۲۰۱۱: ۶). در همین راستا، شواهد نشان می‌دهد که اولویت کیفیت زندگی عام نبوده بلکه به جنسیت فرد، وضعیت اجتماعی و اقتصادی، موفقیت فرد در چرخه زندگی و دیگر موارد بستگی دارد (مولینگن^۱ و همکاران^۱، ۲۰۰۴: ۷۳۳). در نگاه مایلز، اصطلاح کیفیت زندگی معمولاً یا به عنوان برآوردهای ذهنی رضایتمندی و به‌زیستی توصیف می‌شود یا به عنوان مجموعه‌ای از استانداردهای اقتصادی و اجتماعی که افراد یا گروه‌ها به دست آورده‌اند (غفاری و امید، ۱۳۸۷: ۱۳-۱۲). مولر (۱۹۸۳) کیفیت زندگی را میزان رفاه افراد و گروه‌ها تحت شرایط اجتماعی و اقتصادی عمومی می‌داند (طالب و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸). مک گرگور (۲۰۰۴) کیفیت زندگی را اینگونه تعریف می‌کند: میزان برخورداری فرد؛ البته نه فقط برخورداری از چیزهایی که به‌دست آورده بلکه از تمام گزینه‌هایی که فرصت انتخاب آن‌ها را دارد. به بیان دیگر، کیفیت زندگی به آزادی برای رسیدن و نرسیدن به موفقیت و آگاهی از فرصت‌هایی واقعی وابسته است که فرد در مقایسه با دیگران در اختیار دارد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۰). جنز کیفیت زندگی را ساختاری چندبعدی شامل قلمروهای مادی، احساسی، روانی، اجتماعی و رفتاری تعریف می‌کند (رضوانی و منصوریان، ۱۳۸۷: ۵).

سوالات تحقیق

- ۱- آیا سطح کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکزی وضعیت مناسبی دارد؟
- ۲- آیا رضایت از کیفیت زندگی در بعد اجتماعی منطقه مورد مطالعه مطلوب می‌باشد؟
- ۳- آیا از نظر روستاییان، کیفیت زندگی در بعد کالبدی مناسب می‌باشد؟
- ۴- آیا سطح رضایتمندی ساکنین از کیفیت زندگی در بعد اقتصادی مطلوب می‌باشد؟

فرضیه‌های تحقیق

- هدف اصلی مطالعه حاضر، ارزیابی سطح کیفیت زندگی روستائیان بخش مرکزی شهرستان سبزوار در سه بعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی می‌باشد. در این راستا چهار فرضیه زیر برای بررسی و مطالعه ارائه شد:
- ۱- به نظر می‌رسد سطح کیفیت زندگی روستاهای مورد مطالعه در وضعیت مناسبی قرار داشته باشد.
 - ۲- به نظر می‌رسد سطح کیفیت زندگی در بعد اجتماعی وضعیت مطلوبی دارد.
 - ۳- به نظر می‌رسد وضعیت کالبدی روستاها وضعیت مناسبی نداشته باشد.
 - ۴- به نظر می‌رسد سطح رضایتمندی روستاییان از وضعیت اقتصادی حاکم در روستاها نامطلوب می‌باشد.

¹ Mulligan, et al

متغیرهای تحقیق

کیفیت زندگی در مناطق روستایی به عوامل زیادی از جمله اشتغال، درآمد مناسب، دسترسی به خدماتی مانند آموزش و بهداشت، سلامت، محیط طبیعی، امنیت و انجمن‌های قوی وابسته است. هر چند، کیفیت زندگی مردم در مکان‌های شهری نیز بدین عوامل وابسته است اما چالش‌های مربوط به رفاه و زندگی بهتر در این‌گونه نواحی با مناطق روستایی بسیار تفاوت دارد (حیدری، ۱۳۹۰: ۵۲). از لحاظ تاریخی اولین تلاش‌ها برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی از جنبش شاخص‌های اجتماعی نشأت گرفته است. اواخر دهه ۱۹۶۰م به‌طور رسمی آغاز جنبش شاخص‌های اجتماعی بود. بعد از دهه ۱۹۶۰ مطالعات علمی نشان داد که رابطه بین پیشرفت اقتصادی و کیفیت زندگی، رابطه خطی نیست (قرنجیک و بدری، ۱۳۹۳: ۴۴). برخی اندیشمندان بین دو موضوع در مورد تسهیلات رفاهی زندگی قائل به تفکیک شده‌اند، در حالت اول می‌توان کیفیت زندگی را در واحدها یا سطوح مختلف مانند فردی، خانوادگی، ملی و بین‌المللی تحلیل کرد و در حالت دوم می‌توان در دو شکل ذهنی و عینی مورد سنجش قرار داد (میری، ۱۳۸۹: ۲۸). در همین رابطه در طول نیم قرن گذشته، تعدادی از پژوهشگران رشته طراحی محیطی و بسیاری از دانشمندان غالباً از رشته‌های اجتماعی استدلال کرده‌اند که "کیفیت" هر نهاد دارای ابعاد ذهنی بوده که ادراکی است و نیز یک واقعیت عینی دارد (مرنس^۱، ۲۰۱۲: ۱۰). ابعاد آعینی به معنی مشهودات و ابعادی از زندگی ساکنین که عینیت داشته و داده‌های مورد نیاز برای تحلیل این جنبه از کیفیت زندگی در بسیاری از موارد برگرفته از اطلاعات ثانویه می‌باشد. در حالی که ابعاد ذهنی کیفیت زندگی به معنی سنجش درک و احساس افراد ساکن از محیط زندگی و جنبه مرتبط با این محیط می‌باشد (سجادی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۶۷). شاخص‌های ذهنی برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاستگذاری نسبت به شاخص‌های عینی ارجح‌تر است، زیرا این شاخص‌ها بازخوردهای ارزشمندی را برای برنامه‌ریزان و سیاستگذاران فراهم می‌کند (علی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۲). بدین جهت سعی شده در این پژوهش، بیشتر از شاخص‌های ذهنی استفاده گردد. سنجش کیفیت زندگی روستاییان منطقه مورد مطالعه در ۳ بعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی، ۸ متغیر و ۵۲ گویه انجام پذیرفته است. در جدول ۱ سنجه‌های به کار رفته در پرسش‌نامه بیان شده است.

جدول ۱. ابعاد، متغیرها و گویه‌های مورد بررسی برای ارزیابی کیفیت زندگی

تعداد گویه‌ها	گویه‌ها	متغیر	ابعاد
۶	کیفیت ساختمان مدارس - دسترسی دانش آموزان به مدارس - کیفیت معلمان مدارس - میزان برخورداری از تجهیزات آموزشی - میزان برخورداری از تجهیزات گرمایشی و سرمایشی - وضعیت کلی کیفیت آموزشی	آموزش	اجتماعی
۷	دسترسی به خدمات درمانی - برخورداری از بیمه درمانی - مصرف هفتگی مواد پروتئینی در برنامه غذایی - مصرف هفتگی میوه و سبزیجات در برنامه غذایی - وضعیت اعتیاد به مواد مخدر - برخورداری از سیستم جمع‌آوری و دفن زباله - وضعیت کلی سلامت و بهداشت	سلامت	
۵	وضعیت امنیت عمومی روستا - دسترسی به نیروهای امنیتی و پاسگاه پلیس - میزان انسجام اهالی روستا و عدم نزاع و کشمکش - امنیت رفت و آمد شبانه در روستا - وضعیت کلی امنیت روستا	امنیت	
۵	دسترسی به امکانات و خدمات ورزشی - دسترسی به امکانات فرهنگی و هنری - توانایی انجام مسافرت خانوادگی سالانه - مدت زمان تماشای تلویزیون و ماهواره - میزان رضایت از وضعیت کلی اوقات فراغت	اوقات فراغت	
۶	روحیه همیاری و کار گروهی - میزان روابط با همسایگان - پایبندی به آداب و رسوم قومی و مذهبی - مشارکت ساکنان در مراسم اهالی روستا - مشورت افراد با همدیگر در مواقع لزوم - وضعیت کلی همیاری اجتماعی	همیاری و همکاری	
۷	کیفیت ساخت خانه‌ها - وجود تسهیلات و امکانات در واحدهای مسکونی - نمای ظاهری خانه‌ها - کیفیت مصالح ساخت - مقاومت خانه‌ها در برابر مخاطرات - وضعیت مسکن از نظر وجود جانوران موذی - وضعیت کلی محیط مسکونی	محیط مسکونی	
۹	راه ارتباطی مناسب - دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی - کیفیت آب آشامیدنی - کمیت	زیرساخت‌ها	

¹ Marans

	آب آشامیدنی - برخورداری از شبکه گازرسانی - برخورداری از شبکه برق رسانی - برخورداری از شبکه تلفن و مخابرات - دسترسی به خدمات مالی و اعتباری - وضعیت کلی زیرساختها		
۷	رضایت از درآمد ماهیانه - داشتن پس انداز - رضایت شغلی - برخورداری از سلامت جسمانی - وضعیت بیمه بازنشستگی - میزان اشتغال در روستا - میزان رضایت از وضعیت کلی اشتغال و درآمد	اشتغال و درآمد	اقتصادی

مواد و روشها

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی می باشد. با مطالعه منابع کتابخانه‌ای مرتبط با موضوع تحقیق به جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. برای سنجش وضعیت کیفیت زندگی روستاییان از روش پیمایشی و ابزار پرسش‌نامه استفاده شد. پرسش‌نامه با سوالات بسته و در قالب طیف لیکرت (کاملاً ناراضی، ناراضی، نسبتاً راضی، راضی، و کاملاً راضی) در ۳ بعد، ۸ بخش و ۵۲ سوال طراحی گردید. بر اساس ضریب آلفای کرونباخ، سطح پایایی پرسش‌نامه ۰/۹۸۵ محاسبه شده که بیانگر روایی بالای آن است. جامعه آماری پژوهش، ساکنین نواحی روستاهایی بخش مرکزی سبزوار می‌باشند. نمونه‌گیری در دو مرحله صورت پذیرفت. ابتدا به منظور توزیع متناسب نمونه در سطح جامعه مورد مطالعه، مشخص کردن اختصاصات و ویژگی‌های کلی جامعه، از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی احتمالی (علمی) استفاده شد. در مرحله بعد با توجه به پیچیدگی جامعه آماری جهت مراجعه به اشخاص هدف در نواحی روستایی از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید (علی‌زاده، ۱۳۹۲: ۶۱). روستاهای هدف این تحقیق، روستاهای با جمعیت بالای ۱۰۰ نفر می‌باشد. معیار طبقه‌بندی جامعه آماری، دسته‌بندی جمعیتی روستاها بود که در ۵ گروه طبقه‌بندی گردید. حجم نمونه نیز بر اساس جدول مورگان ۳۷۷ نمونه تعیین شد. در نهایت ۱۱ روستا به نسبت جمعیت روستا انتخاب شد و به صورت تصادفی، پرسش‌نامه در بین ساکنین آن‌ها توزیع گردید. جدول ۲ مشخصات روستاهای نمونه را نشان می‌دهد.

جدول ۲. مشخصات روستاهای منتخب

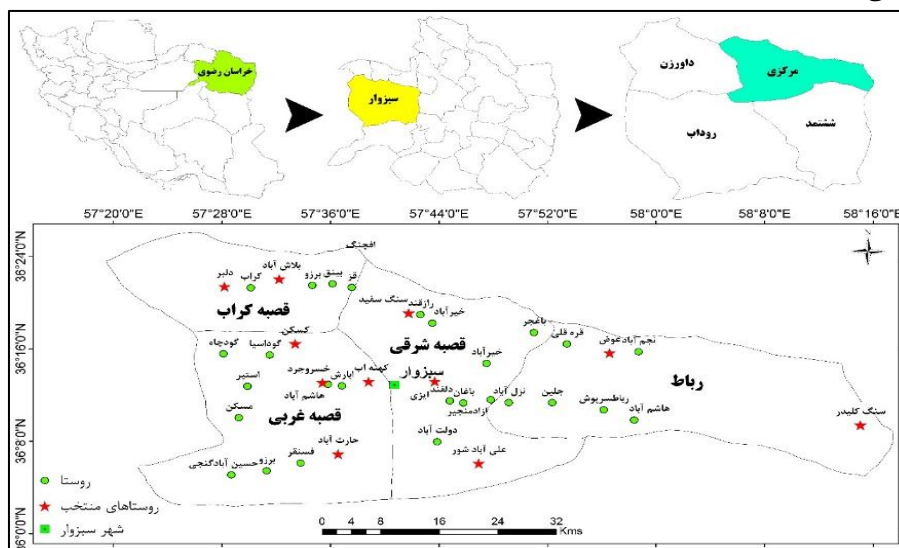
تعداد پرسش‌نامه	روستاهای نمونه	جمعیت (درصد)	تعداد جمعیت	تعداد روستا	طبقات جمعیتی (روستاها)
-	-	۲/۶۹	۶۷۳	۱۳	کمتر از ۱۰۰
۲۵	بلاش آباد، دلبر	۶/۴۲	۱۶۰۴	۹	۲۵۰-۱۰۰
۸۶	سنگ کلیدر، سنگ سفید، عوض، علی آباد شور	۲۲/۳۲	۵۵۷۹	۱۵	۲۵۰-۵۰۰
۸۲	کهنه آب، کسکن	۲۱/۰۴	۵۲۵۸	۷	۵۰۰-۱۰۰۰
۱۵۰	حارث آباد، خسروچرد	۳۸/۶۳	۹۶۵۳	۸	۱۰۰۰-۲۰۰۰
۳۴	ایزی	۸/۹۰	۲۲۲۳	۱	بیش از ۲۰۰۰
۳۷۷	۱۱	۱۰۰	۲۴۹۹۰	۵۳	کل

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از عملیات میدانی و پرسش‌نامه‌ها، از دو روش آمار توصیفی و استنباطی (آزمون t تک‌نمونه‌ای) و نرم‌افزارهای SPSS 23 و Excel 2013 استفاده شد. برای مقایسه میانگین ابعاد مختلف کیفیت زندگی (آزمون فرضیه‌ها)، آزمون t تک‌نمونه‌ای مورد استفاده قرار گرفت. با توجه به اینکه در این آزمون برای مقایسه میانگین‌ها به حد متوسط فرضی نیاز است، بر مبنای تعداد گویه‌ها، حد متوسط به عنوان نقطه مبنا برای مقایسه به کار گرفته شد؛ به عنوان مثال، برای محاسبه بعد آموزشی که داری ۶ گویه در طیف ۵ ارزشی می‌باشد، حد متوسط نمره‌ها ۱۸ در نظر گرفته شد. بر این اساس، نمرات بالاتر از آن بیانگر سطح مناسب‌تر کیفیت زندگی و بالعکس سطح پایین‌تر از حد متوسط بیانگر سطح نامناسب می‌باشد. متغیرها و شاخص‌های ارزیابی سطح کیفیت زندگی نیز بر اساس بررسی ادبیات نظری و پژوهش‌های انجام گرفته توسط دیگر محققان انتخاب شد.

منطقه مورد مطالعه

شهرستان سبزوار واقع در غرب استان خراسان رضوی با آب و هوایی نیمه بیابانی و بیابانی در حاشیه کویر مرکزی ایران قرار گرفته است. این شهرستان با ۴ بخش و ۱۴ دهستان بر اساس آمار سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، دارای ۳۱۹۸۹۳ نفر جمعیت است. بخش مرکزی سبزوار در شمال شرق شهرستان شامل ۴ دهستان قصبه شرقی، قصبه غربی، رباط و کراب و ۵۳ روستا می‌باشد. جمعیت این بخش بر اساس آمار سال ۱۳۹۰، بالغ بر ۲۵۶۵۴۷ نفر بوده که از این تعداد ۲۴۹۹۰ نفر (۹/۷۴ درصد) در مناطق روستایی و ۲۳۱۵۵۷ نفر (۹۰/۲۶ درصد) در تنها شهر بخش مرکزی یعنی سبزوار زندگی می‌کنند. جدول ۳ آمار جمعیتی بخش مرکزی سبزوار و شکل ۲ موقعیت جغرافیایی آن را نمایش می‌دهد.

شکل ۲. موقعیت بخش مرکزی در تقسیمات سیاسی کشور

جدول ۳. آمار جمعیتی بخش مرکزی سبزوار

دهستان	تعداد آبادی	تعداد خانوار	جمعیت
قصبه شرقی	۱۶	۲۳۷۲	۷۵۰۶
قصبه غربی	۱۴	۲۹۸۱	۹۲۷۸
رباط	۱۴	۱۷۵۱	۵۶۹۵
کراب	۹	۹۸۰	۲۵۱۱
شهر سبزوار	-	۷۰۴۲۲	۲۳۱۵۵۷
مجموع	۵۳	۷۸۵۰۶	۲۵۶۵۴۷

نتایج و بحث

مشخصات فردی پاسخ‌گویان

تحلیل ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که حدود ۶۸/۴۴ درصد پرسش‌شوندگان مرد و حدود ۳۱/۵۶ درصد آن زنان روستایی می‌باشند. بیش از ۸۳ درصد افرادی که به سوالات پرسش‌نامه پاسخ داده‌اند در گروه سنی ۲۰ تا ۴۰ سال قرار دارند. این افراد غالباً سرپرست خانوار بوده و بارتکفل سایر گروه‌ها را برعهده دارند. از طرفی، تنها ۳ درصد افراد کمتر از ۲۰ سال سن دارند. بررسی سطح سواد پاسخ‌گویان حاکی از آن است که یک تناسب نسبی در بین افراد وجود دارد. بیش از ۳۷ درصد افراد با تحصیلات دوران ابتدایی و ۵ درصد با سطح سواد بالاتر از دیپلم مورد پرسش قرار گرفته‌اند. جدول ۴ مشخصات فردی پاسخ‌دهندگان را نمایش می‌دهد.

جدول ۴. مشخصات فردی پاسخ‌گویان

جنس	مرد	۲۵۸	۶۸/۴۴
	زن	۱۱۹	۳۱/۵۶

۳/۱۸	۱۲	کمتر از ۲۰	سن
۵۱/۱۹	۱۹۳	۲۰ - ۴۰	
۳۲/۳۶	۱۲۲	۴۰ - ۶۰	
۱۳/۲۶	۵۰	بالاتر از ۶۰	سطح تحصیلات
۲۰/۶۹	۷۸	بی سواد	
۳۷/۴۰	۱۴۱	ابتدایی	
۲۰/۹۵	۷۹	راهنمایی	
۱۵/۳۸	۵۸	دیپلم	
۵/۵۷	۲۱	بالاتر از دیپلم	

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

ارزیابی ابعاد مختلف کیفیت زندگی

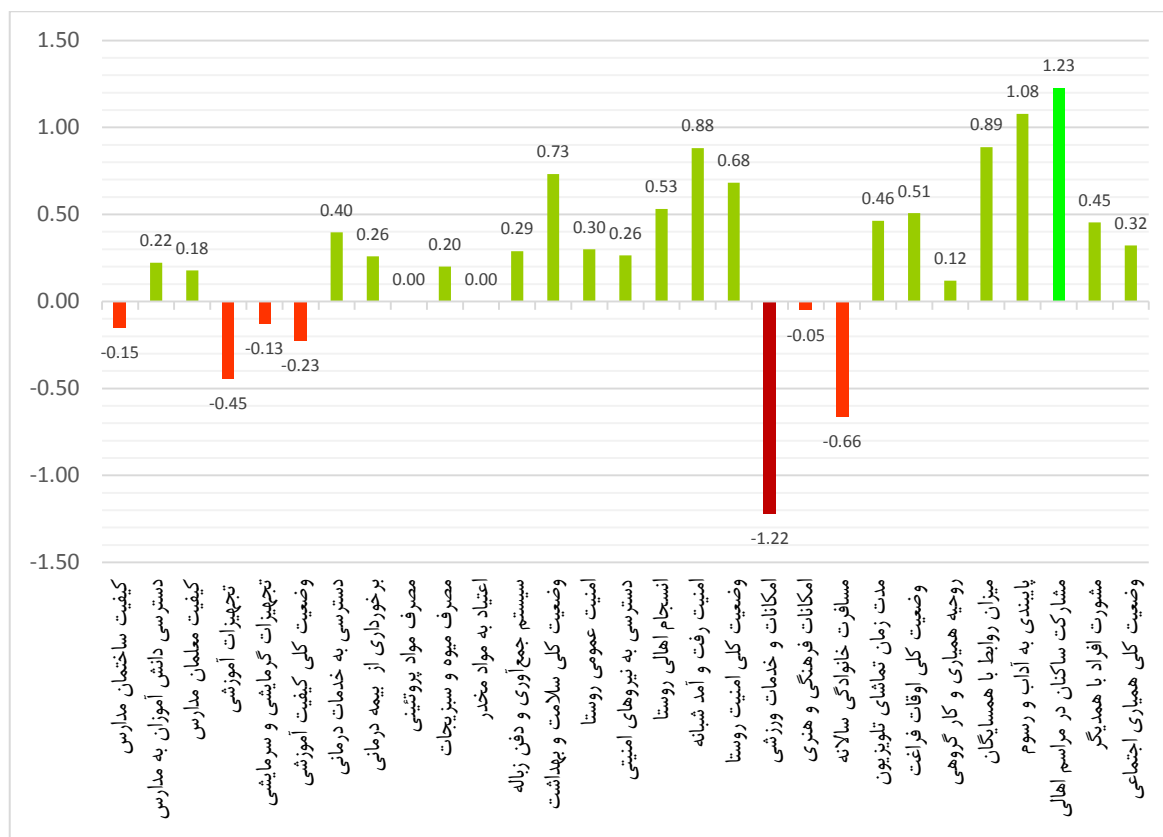
بعد اجتماعی

کیفیت زندگی روستاییان منطقه مورد مطالعه در بعد اجتماعی با استفاده از ۵ متغیر آموزش، سلامت، امنیت، اوقات فراغت و همیاری و همکاری، و ۲۹ گویه مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت. شکل ۳ وضعیت رضایت‌مندی ساکنین نسبت به گویه‌های بعد اجتماعی و جدول ۵ میزان رضایت از متغیرهای اجتماعی را نمایش می‌دهد.

جدول ۵. متغیرهای بعد اجتماعی

متغیر	میانگین	حد متوسط	اختلاف
آموزش	۱۷/۴۵	۱۸	-۰/۵۵
سلامت	۲۲/۸۸	۲۱	۱/۸۸
امنیت	۱۷/۶۶	۱۵	۲/۶۶
اوقات فراغت	۱۴/۰۹	۱۵	-۰/۹۱
همیاری و همکاری	۲۲/۰۹	۱۸	۴/۰۹

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

شکل ۳. وضعیت رضایت‌مندی ساکنین نسبت به گویه‌های بعد اجتماعی (مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴)

کیفیت آموزش

بررسی‌های انجام شده در نواحی روستایی، گویای این واقعیت است که سودآوری سرمایه‌گذاری بر روی نیروی انسانی، بیش از سرمایه‌گذاری بر روی نهادهای تولید و تأسیسات بوده است (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۸۸: ۱۱۷). بنابراین توجه به سرمایه‌گذاری و ارتقاء کیفیت آموزش می‌تواند بسیاری از معضلات جوامع روستایی را رفع کند. متغیر کیفیت آموزش با استفاده از اطلاعات گردآوری شده حاصل از پرسش‌نامه برای شش گویه مورد ارزیابی قرار گرفته که در جدول ۶ بیان شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود، سطح معناداری (Sig) در گویه‌ی تجهیزات گرمایشی و سرمایشی بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد که بیانگر سطح متوسط رضایت‌مندی ساکنین از این گویه‌ها می‌باشد. اما در سایر سنج‌های آموزشی، مقدار خطای آلفای (Sig) آزمون t کوچکتر از ۰/۰۵ و بیانگر معنادار بودن آن‌ها می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که در دو گویه‌ی دسترسی دانش‌آموزان به مدارس و استفاده از معلمان خوب و با تجربه سطح رضایت‌مندی معناداری وجود دارد. مجموع میانگین گویه‌های متغیر آموزش ۱۷/۴۵ بوده که از مجموع میانگین آزمون‌ها یعنی ۱۸ کمتر است، لذا می‌توان گفت سطح رضایت مردم از کیفیت آموزش در روستاها نامطلوب بوده و کمبودهایی در این زمینه بخصوص برخورداری مدارس از تجهیزات آموزشی مدرن و کارآمد احساس می‌شود که باید در صدد رفع آن اقداماتی صورت پذیرد.

جدول ۶. کیفیت آموزشی روستاها

گویه‌ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
کیفیت ساختمان مدارس	۸۵/۲	۸۶۴/۲-	۰۰۴/	۱۵۴- /	۲۶- /	۰۵- /
دسترسی دانش آموزان به مدارس	۲۲/۳	۷۲۰/۳	۰۰۰/	۲۲۳/	۱۱/	۳۴/
کیفیت معلمان مدارس	۱۸/۳	۷۸۵/۲	۰۰۶/	۱۷۹/	۰۵/	۳۱/

تجهیزات آموزشی	۵۵/۲	۶۰۲/۸-	۰۰۰/	۴۴۶-/	۵۵-/	۳۴-/
تجهیزات گرمایشی و سرمایشی	۸۷/۲	۳۶۸/۲-	۰۱۸/	۱۲۷-/	۲۳-/	۰۲-/
وضعیت کلی کیفیت آموزشی	۷۷/۲	۵۸۱/۴-	۰۰۰/	۲۲۶-/	۳۲-/	۱۳-/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

کیفیت سلامت

کیفیت سلامت در سکونتگاه‌های روستایی بخش سبزوار با استفاده از ۷ گویه مورد بررسی قرار گرفت. مقدار خطای آلفای (Sig) در دو گویه مصرف مواد پروتئینی در برنامه غذایی و وضعیت اعتیاد افراد به مواد مخدر بزرگتر از ۰/۰۵ و نشان‌دهنده سطح رضایتمندی متوسط روستاییان می‌باشد. همان‌طور که در جدول ۷ نیز قابل مشاهده است، متغیر کیفیت بهداشت روستاها از وضعیت مطلوبی برخوردار بوده و سطح رضایتمندی افراد نیز به طور معناداری مناسب ارزیابی شده است.

جدول ۷. کیفیت بهداشت روستاها

گویه ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
دسترسی به خدمات درمانی	۴۰/۳	۷۸۹/۷	۰۰۰/	۳۹۷/	۵۰/	۳۰/
برخورداری از بیمه درمانی	۲۶/۳	۵۵۴/۵	۰۰۰/	۲۵۹/	۳۵/	۱۷/
مصرف مواد پروتئینی در برنامه غذایی	۰۵/۳	۹۴۳/	۳۴۶/	۰۴۷/	۱۴/	۰۵-/
مصرف میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	۲۰/۳	۲۰۷/۴	۰۰۰/	۲۰۱/	۳۰/	۱۱/
وضعیت اعتیاد به مواد مخدر	۱۰/۳	۹۱۰/۱	۰۵۷/	۰۹۹/	۲۰/	۰۰/
سیستم جمع‌آوری و دفن زباله	۲۹/۳	۹۱۱/۵	۰۰۰/	۲۸۹/	۳۹/	۱۹/
وضعیت کلی سلامت و بهداشت	۷۳/۳	۹۰۲/۱۳	۰۰۰/	۷۳۳/	۸۴/	۶۳/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

کیفیت امنیت

سنجش کیفیت امنیت در روستاها با استفاده از ۵ گویه انجام گرفت. بر اساس میانگین گویه‌های متغیر امنیت در جدول ۸ و سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ می‌توان گفت سطح امنیت به‌ویژه رفت و آمد شبانه درون روستاها از شرایط بسیار مطلوبی برخوردار بوده و سطح بالای رضایتمندی معناداری در پاسخ پرسش‌شوندگان دیده می‌شود.

جدول ۸. کیفیت امنیت روستاها

گویه ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
امنیت عمومی روستا	۳۰/۳	۷۶۳/۴	۰۰۰/	۳۰۰/	۴۲/	۱۸/
دسترسی به نیروهای امنیتی	۲۶/۳	۴۷۷/۴	۰۰۰/	۲۶۴/	۳۸/	۱۵/
انسجام اهالی روستا	۵۳/۳	۶۵۱/۸	۰۰۰/	۵۳۲/	۶۵/	۴۱/
امنیت رفت و آمد شبانه	۸۸/۳	۸۹۱/۱۶	۰۰۰/	۸۸۲/	۹۸/	۷۸/
وضعیت کلی امنیت روستا	۶۸/۳	۴۹۹/۱۳	۰۰۰/	۶۸۳/	۷۸/	۵۸/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

کیفیت اوقات فراغت

وضعیت گذران اوقات فراغت افراد با استفاده از ۵ سنجه مورد مطالعه قرار گرفت. این گویه‌ها در جدول ۹ بیان شده‌اند. سطح معناداری (Sig) گویه برخورداری روستاها از امکانات فرهنگی و هنری در سطح اطمینان ۹۵٪ بیشتر از ۰/۰۵ است که حاکی از سطح رضایت‌مندی نامطلوب افراد می‌باشد. مطالعات نشان داد امکانات ورزشی مثل سالن‌های ورزشی سرپوشیده در روستاهای بخش مرکزی بسیار محدود بوده و ساکنین روستاها بخصوص جوانان از نبود این امکانات ناراضی هستند. اکثر پرسش‌شوندگان اظهار داشتند که به دلیل نبود حداقل امکانات ورزشی در روستاها، جوانان به سمت فعالیت‌های کاذب مثل مصرف قلیان سوق داده می‌شوند. لذا شایسته است مسئولان درصدد رفع این کمبودها، تصمیمات فوری و بودجه ویژه برای گسترش امکانات ورزشی و تفریحی اتخاذ نمایند. بر اساس مشاهدات و مصاحبه نگارندگان با افراد، علت اصلی نارضایتی روستاییان از مسافرت خانوادگی سالانه، عوامل اقتصادی یعنی هزینه زیاد سفر، سطح پایین درآمد و نداشتن پس‌انداز کافی برای رفتن به مسافرت می‌باشد.

جدول ۹. کیفیت اوقات فراغت روستاها

گویه‌ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
امکانات و خدمات ورزشی	۷۸/۱	۵۲۶/۲۵-	۰۰۰/	۲۲۰/۱-	۳۱/۱-	۱۳/۱-
امکانات فرهنگی و هنری	۹۵/۳	۸۱۵/-	۴۱۶/	۰۵۲/-	۱۸/-	۰۷/
مسافرت خانوادگی سالانه	۳۴/۲	۸۱۴/۱۱-	۰۰۰/	۶۶۴/-	۷۷/-	۵۵/-
مدت زمان تماشای تلویزیون	۴۶/۳	۹۹۶/۷	۰۰۰/	۴۶۳/	۳۵/	۵۸/
وضعیت کلی اوقات فراغت	۵۱/۳	۹۱۶/۸	۰۰۰/	۵۰۷/	۴۰/	۶۲/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

کیفیت همیاری و همکاری

اتحاد درونی اهالی روستا و همیاری و مشارکت اجتماعی افراد می‌تواند به عنوان یک سرمایه اجتماعی قلمداد شود. وجود سرمایه اجتماعی کلید استقرار جامعه مدنی و حیات شهروندی است و فقدان سرمایه اجتماعی مانع اساسی بر تأسیس و استقرار آن است. جوامع دارای این نوع سرمایه بستر مناسبی برای شکل‌گیری جامعه مدنی توانمند، پاسخ‌گو و کارآمد فراهم سازند. اما در مقابل، تهی شدن یک جامعه از سرمایه اجتماعی به ناکارآمدی بسیاری از سیاست‌ها و طرح‌های پیشنهادی در حوزه برنامه‌ریزی منجر می‌شود (توکلی و تاجبش، ۱۳۸۷: ۱۴۸). متغیر همیاری و همکاری اجتماعی در شش گویه تنظیم و بررسی شد. همان‌گونه که در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود مقدار خطای آلفای (Sig) گویه‌های این متغیر کوچکتر از ۰/۰۵ و به بالاتر از میانگین آزمون می‌باشد. بنابراین میزان رضایت‌مندی ساکنین از سطح همیاری و همکاری اجتماعی به‌طور معناداری مطلوب ارزیابی می‌گردد. همچنین بیشترین سطح رضایت از مشارکت روستاییان در مراسم شادی یا عزاداری یکدیگر می‌باشد.

جدول ۱۰. کیفیت همیاری و همکاری روستاها

گویه‌ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
روحیه همیاری و کار گروهی	۱۲/۳	۱۳۷/۲	۰۳۳/	۱۱۸/	۰۱/	۲۳/
میزان روابط با همسایگان	۸۹/۳	۸۹۲/۱۶	۰۰۰/	۸۸۷/	۷۸/	۹۹/
پایبندی به آداب و رسوم	۰۸/۴	۴۱۴/۲۰	۰۰۰/	۰۷۷/۱	۹۷/	۱۸/۱
مشارکت ساکنان در مراسم اهالی	۲۳/۴	۹۷۴/۲۵	۰۰۰/	۲۲۹/۱	۱۴/۱	۳۲/۱

مشورت افراد با همدیگر	۴۵/۳	۶۳۶/۸	۰۰۰/	۴۵۵/	۳۵/	۵۶/
وضعیت کلی همیاری اجتماعی	۳۲/۳	۲۸۸/۶	۰۰۰/	۳۲۲/	۲۲/	۴۲/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

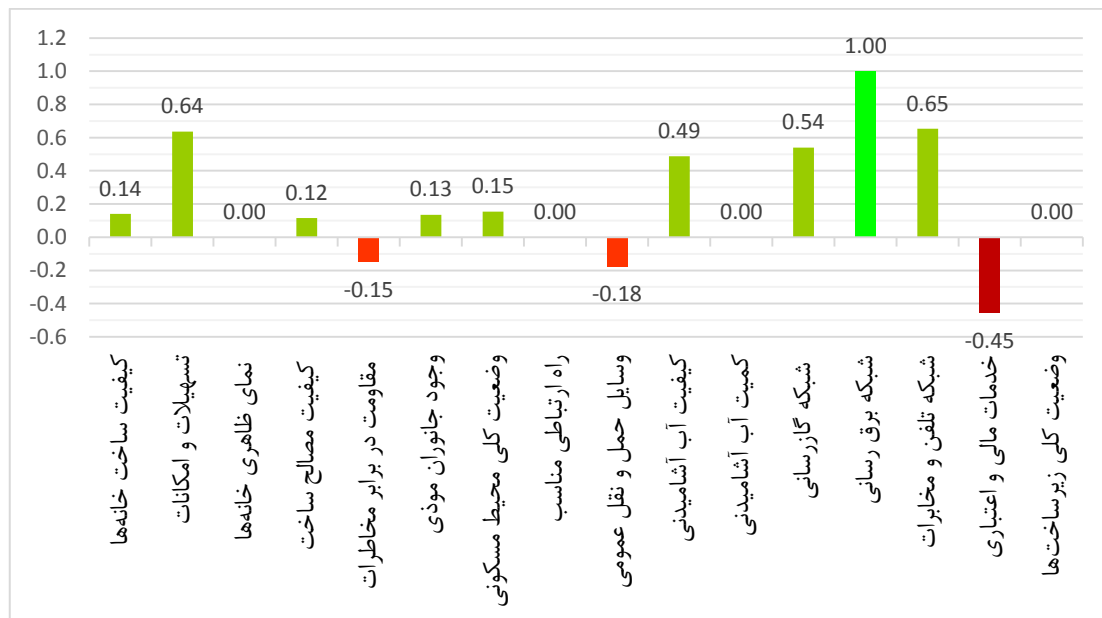
بعد کالبدی

سنجش کیفیت زندگی در بعد کالبدی با به کارگیری ۲ متغیر محیط مسکونی و امکانات زیرساختی، و ۱۶ گویه انجام پذیرفت. جدول ۱۱ وضعیت رضایت از متغیرها و شکل ۴ میانگین اختلاف گویه‌ها را نمایش می‌دهد.

جدول ۱۱. متغیرهای بعد کالبدی

متغیر	میانگین	حد متوسط	اختلاف
محیط مسکونی	۲۲/۰۳	۲۱	۱/۰۳
زیرساخت‌ها	۲۹/۰۵	۲۷	۲/۰۵

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

شکل ۴. وضعیت رضایت‌مندی ساکنین نسبت به گویه‌های بعد کالبدی (مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴)

کیفیت محیط مسکونی

مسکن به عنوان یکی از شاخص‌های پر اهمیت توسعه در ابعاد اقتصادی - معیشتی، اجتماعی و فرهنگی است. مسکن مناسب ضمن تأمین نیازهای فردی و اجتماعی، باعث بهبود کیفیت زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌شود و در واقع مفهومی فراتر از سرپناه دارد (بندانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۴). با توجه به نتایج مندرج در جدول ۱۲، میانگین پاسخ ۲۲/۰۴ گویه‌ها نسبت به سطح متوسط ۲۱ آزمون، گویای رضایت‌مندی مناسب پرسش‌شوندگان از محیط سکونتی می‌باشد. بر اساس آزمون t تک متغیره، سطح معناداری گویه نمای ظاهری واحدهای مسکونی بیشتر از ۰/۰۵ بوده که بیانگر سطح رضایت‌مندی متوسط روستاییان می‌باشد. بالاترین سطح رضایت در بخش تسهیلات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی بیان شده است.

جدول ۱۲. کیفیت محیط مسکونی روستاها

گویه ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
کیفیت ساخت خانه‌ها	۱۴/۳	۸۵۷/۲	۰۰۵/	۱۴۰/	۰۴/	۲۴/
تسهیلات و امکانات	۶۴/۳	۳۶۶/۱۲	۰۰۰/	۶۳۶/	۵۴/	۷۴/
نمای ظاهری خانه‌ها	۰۱/۳	۱۱۱/	۹۱۲/	۰۰۶/	۰۹-/	۱۰/
کیفیت مصالح ساخت	۱۲/۳	۲۷۱/۲	۰۲۴/	۱۱۶/	۰۲/	۲۲/
مقاومت در برابر مخاطرات	۸۵/۲	۷۹۶/۲-	۰۰۵/	۱۴۹-/	۲۵-/	۰۴-/
وجود جانوران موزی	۱۳/۳	۱۰۱/۲	۰۳۶/	۱۳۵/	۰۱/	۲۶/
وضعیت کلی محیط مسکونی	۱۵/۳	۳۹۵/۳	۰۰۱/	۱۵۴/	۰۶/	۲۴/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

کیفیت زیرساخت‌ها

در ارزیابی متغیر کیفیت زیرساخت روستاهای منطقه مورد مطالعه از ۹ گویه استفاده شد که در جدول ۱۳ بیان شده است. میانگین پاسخ کل گویه‌ها (۲۸/۸۵) بالاتر از میانه نظری پاسخ‌ها (۲۷) بوده که این امر نشان دهنده رضایت ساکنین از کیفیت زیرساخت‌ها می‌باشد. نبود نهادهای ارائه دهنده خدمات مالی و اعتباری از قبیل بانک‌ها و پست‌بانک‌ها، علت نارضایتی پاسخ‌دهندگان نسبت به این گویه است. همچنین در اکثر روستاها وضعیت کمیت آب آشامیدنی وضعیت نامطلوبی داشته و همواره با قطعی چند ساعته و یا افت فشار آب مواجه بوده است. در مقابل وضعیت شبکه برق بسیار مطلوب بوده و بیشترین سطح رضایت‌مندی را کسب کرده است.

جدول ۱۳. کیفیت زیرساخت روستاها

گویه ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
راه ارتباطی مناسب	۹۱/۲	۳۵۷/۱-	۱۷۶/	۰۹۱-/	۲۲-/	۰۴/
وسایل حمل و نقل عمومی	۸۲/۲	۳۳۳/۲-	۰۲۰/	۱۷۶-/	۳۲-/	۰۳-/
کیفیت آب آشامیدنی	۴۹/۳	۷۶۵/۶	۰۰۰/	۴۸۸/	۳۵/	۶۳/
کمیت آب آشامیدنی	۹۵/۲	۶۷۶-/	۵۰۰/	۰۵۲-/	۲۰-/	۱۰/
شبکه گازرسانی	۵۴/۳	۳۹۷/۷	۰۰۰/	۵۴۰/	۴۰/	۶۸/
شبکه برق رسانی	۰۰/۴	۶۵۵/۲۰	۰۰۰/	۰۰۰/۱	۹۰/	۱۰/۱
شبکه تلفن و مخابرات	۶۵/۳	۲۲۹/۱۱	۰۰۰/	۶۵۳/	۵۴/	۷۷/
خدمات مالی و اعتباری	۵۵/۲	۹۱۴/۶-	۰۰۰/	۴۵۵-/	۵۸-/	۳۳-/
وضعیت کلی زیرساخت‌ها	۹۵/۲	۰۸۱/۱-	۲۸۰/	۰۵۲-/	۱۵-/	۰۴/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

بعد اقتصادی

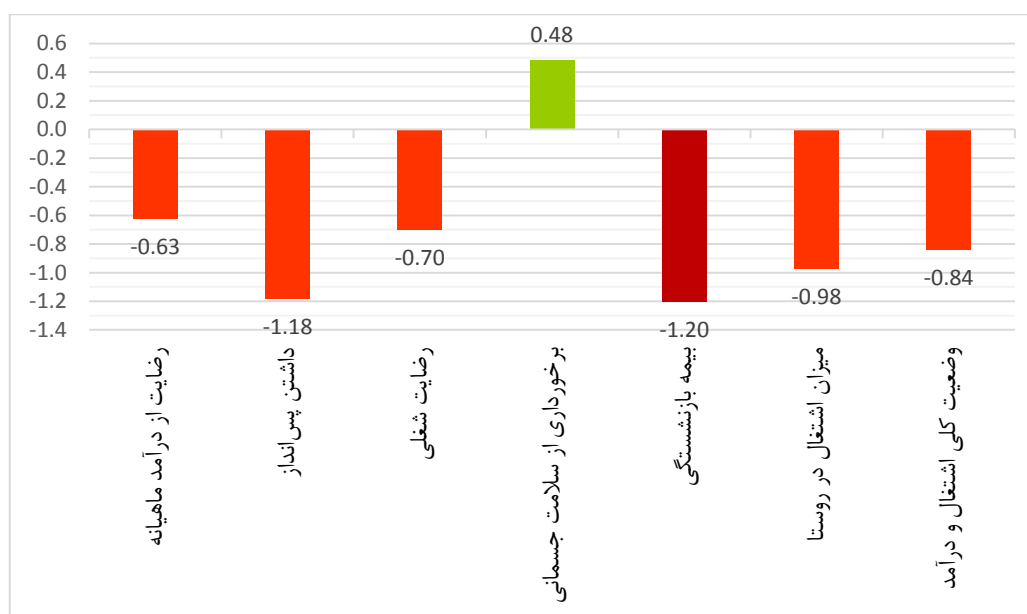
دوام و پایداری هر روستا در گرو پویایی و دوام اقتصاد آن است و از همین رو علت تخلیه و متروک شدن بسیاری از روستاهای کشور، ضعف و ناکارایی اقتصاد آن‌هاست (بدری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۲). عوامل اقتصادی به عنوان مهم‌ترین محرک مهاجرت روستاییان و به‌ویژه

جوانان به شهرها، نقش بسزایی در کیفیت زندگی ساکنین مناطق روستایی دارد و در واقع می‌توان گفت بعد اقتصادی، مهم‌ترین نقش در میزان رضایت‌مندی افراد از کیفیت زندگی را ایفا می‌کند. بعد اقتصادی کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه با استفاده از متغیر کیفیت اشتغال و درآمد و ۷ گویه مورد ارزیابی قرار گرفت. بر اساس جدول ۱۴ میزان رضایت‌مندی از بعد اقتصادی با اختلاف میانگین ۵/۰۵- در وضعیت بسیار نامطلوبی قرار دارد.

جدول ۱۴. متغیر بعد اقتصادی

متغیر	میانگین	حد متوسط	اختلاف
کیفیت اشتغال و درآمد	۱۵/۹۵	۲۱	-۵/۰۵

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

شکل ۵. وضعیت رضایت‌مندی ساکنین نسبت به گویه‌های بعد اقتصادی (مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴)

کیفیت اشتغال و درآمد

بررسی وضعیت اشتغال و درآمد ساکنین با در نظر گرفتن ۷ سنجه انجام گرفت. همان‌طور که جدول ۱۵ نشان می‌دهد پاسخ‌دهندگان تنها از وضعیت سلامت جسمانی خود برای کار کردن و در واقع توانایی جسمی اشتغال رضایت نسبی دارند. اما همان‌طور که انتظار می‌رود معضل نبود اشتغال و درآمد کافی که گریبان‌گیر روستاهای کشور می‌باشد در بخش مرکزی شهرستان سبزوار نیز صادق است. بیشترین سطح نارضایتی این بخش مربوط به نبود بیمه بازنشستگی برای شاغلان روستایی می‌باشد. بیمه نبودن کشاورزان روستایی محدوده مورد مطالعه برای بازنشستگی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های این افراد می‌باشد که بایستی در سیاست‌گذاری‌های کلان و بخصوص در برنامه ششم توسعه مورد توجه جدی قرار گیرد.

جدول ۱۵. کیفیت اشتغال و درآمد روستاها

گویه‌ها	میانگین آزمون: ۳					
	میانگین	آماره t	سطح معناداری Sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪	
					حد بالا	حد پایین
رضایت از درآمد ماهیانه	۳۷/۲	۷۰۵/۶-	۰۰۰/	۶۲۵/-	۸۱/-	۴۴/-
داشتن پس‌انداز	۸۲/۱	۵۹۸/۲۶-	۰۰۰/	۱۸۵/۱-	۲۷/۱-	۱۰/۱-

رضایت شغلی	۳۰/۲	۶۴۰/۱۲-	۰۰۰/	۷۰۲-/	۸۱-/	۵۹-/
برخورداری از سلامت جسمانی	۴۸/۳	۰۲۶/۷	۰۰۰/	۴۸۲/	۳۵/	۶۲/
بیمه بازنشستگی	۸۰/۱	۲۲۱/۲۱-	۰۰۰/	۲۰۴/۱-	۳۲/۱-	۰۹/۱-
میزان اشتغال در روستا	۰۲/۲	۷۳۱/۲۰-	۰۰۰/	۹۷۵-/	۰۷/۱-	۸۸-/
وضعیت کلی اشتغال و درآمد	۱۶/۲	۷۶۰/۱۷-	۰۰۰/	۸۴۳-/	۹۴-/	۷۵-/

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۴

نتیجه‌گیری

امروزه یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌گذاری‌های کلان کشورها، ارتقاء سطح کیفیت زندگی شهروندان می‌باشد. ساکنین مناطق روستایی که همواره به دلایل مختلف سطح کیفیت زندگی پایین‌تری نسبت به مناطق شهری تجربه می‌کنند بایستی در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار گیرند. فضاهای روستایی با امکانات فراوان تولیدی و نیروی انسانی در توسعه ملی نقش مؤثری ایفا می‌کند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی روستاییان می‌تواند در شناسایی مشکلات، دلایل نارضایتی مردم و ارزیابی میزان موفقیت سیاست‌ها و استراتژی‌ها مورد استفاده قرار گیرد. بطور کلی می‌توان گفت هدف نهایی سنجش کیفیت زندگی افراد روستایی فراهم کردن شرایط مناسب زندگی در سکونتگاه‌های روستایی می‌باشد. در پژوهش حاضر تلاش شده است ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی کیفیت زندگی ساکنین روستاهای بخش مرکزی شهرستان سبزوار مورد ارزیابی قرار گرفته و میزان رضایت ساکنین مورد سنجش قرار گیرد. نتایج حاصل این تحقیق نشان داد که:

۱- از نظر بعد اجتماعی، روستاهای مورد مطالعه در وضعیت مطلوبی قرار داشته و از دیدگاه مردم وضعیت اجتماعی کیفیت زندگی بیشتر از حد متوسط می‌باشد. بیشترین سطح رضایت از گویه مشارکت ساکنین در مراسم اهالی روستا و کمترین سطح رضایت‌مندی مربوط به امکانات و خدمات ورزشی در روستاها می‌باشد. متغیر همیاری و همکاری با اختلاف میانگین ۴/۰۹ بالاترین سطح رضایت‌مندی پرسش‌شوندگان را در بین متغیرهای بعد اجتماعی کیفیت زندگی کسب نموده است. بدین معنا که روستاهای بخش مرکزی شهرستان سبزوار از همبستگی و اتحاد درونی مطلوبی برخوردار بوده که می‌تواند به عنوان یک سرمایه اجتماعی قلمداد شود. لذا می‌توان از این پتانسیل بالقوه به خوبی استفاده کرد. بیشترین سطح نارضایتی در بعد اجتماعی مربوط به متغیر اوقات فراغت می‌باشد. به عقیده نگارندگان و بر اساس مطالعات میدانی، مهم‌ترین علت مربوط به عوامل اقتصادی می‌باشد. مدت زمان زیاد کار در روستا بخصوص در بخش کشاورزی و در نتیجه خستگی مفرط و کمبود وقت آزاد، نبود درآمد کافی برای پرداختن به تفریح و مسافرت باعث شده تا روستاییان کمتر بتوانند وقت مازاد برای گذران فراغت و تفریح داشته باشند. لذا برای حل این مشکل بایستی ابتدا به رونق اشتغال و درآمد و بهبود وضعیت اقتصادی روستاها پرداخت. متغیر کیفیت آموزش با اختلاف میانگین (۰/۵۵-) در سطح رضایت‌مندی نامطلوب قرار گرفته است. در مجموع، نتایج ارزیابی بعد اجتماعی کیفیت زندگی بر اساس نظرات پرسش‌شوندگان نشان می‌دهد، سطح رضایت‌مندی روستاییان با اختلاف میانگین ۷/۱۶ در سطح اطمینان ۹۵٪ مطلوب می‌باشد. کیفیت آموزش و اوقات فراغت ساکنین وضعیت نامناسبی داشته و کمتر از سطح متوسط آزمون می‌باشد. متغیر همکاری و همیاری نیز بیشترین سطح رضایت‌مندی پرسش‌شوندگان را به خود اختصاص داده است.

۲- در بعد کالبدی، روستاییان از وضعیت محیط مسکونی خود و زیرساخت‌های موجود در روستا رضایت کافی را دارند. مهم‌ترین مشکل موجود در بعد کالبدی روستاهای منطقه مورد مطالعه مربوط به نبود و یا کمبود امکانات مالی و اعتباری می‌باشد. یکی از مشکلات موجود در روستاهای بخش مرکزی استفاده از مصالح کم‌دوام در ساخت خانه‌ها و یا قدمت زیاد آنها می‌باشد که باعث شده به شدت در برابر مخاطرات طبیعی از جمله سیل و زلزله آسیب‌پذیر باشد. بنابراین بایستی به مبحث مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی در برابر مخاطرات طبیعی برنامه‌ریزی‌های لازم انجام شود تا میزان خسارات مالی و جانی در هنگام وقوع خطر به حداقل ممکن برسد. کیفیت شبکه برق‌رسانی و تسهیلات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی روستاییان بالاترین سطح رضایت را در این بعد به همراه داشته است.

۳- بعد اقتصادی بیشترین سطح نارضایتی پاسخ‌دهندگان را نسبت به بعد اجتماعی و بعد کالبدی داشته است. بر اساس نتایج، پرسش‌شوندگان تنها از وضعیت سلامت جسمانی و آمادگی برای انجام کار اظهار رضایت کرده و در بقیه موارد سطح رضایت‌مندی کمتر از سطح متوسط است. از آنجا که عوامل اقتصادی در سایر ابعاد زندگی تاثیر مستقیم و محسوسی به جا می‌گذارد ضروری است نسبت به بهبود وضعیت اقتصادی روستاهای بخش مرکزی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صورت گیرد.

۴- در مجموع، بعد اجتماعی و کالبدی از نظر ساکنین مطلوب و بالاتر از حد متوسط آزمون بوده و بعد اقتصادی از نظر روستاییان بسیار نامطلوب می‌باشد. کمترین سطح رضایت‌مندی در ارتباط با نبود امکانات ورزشی و بیمه بازنشستگی بوده و مشارکت اهالی در مراسم یکدیگر و شبکه برق‌رسانی بیشترین سطح رضایت پرسش‌شوندگان را به خود اختصاص داده است.

پیشنهادات

در راستای بهبود و ارتقاء سطح کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی بخش مرکزی پیشنهاد می‌شود اقدامات زیر صورت پذیرد:

- ۱- توجه به مقوله آموزش، ترمیم، بهسازی و نوسازی مدارس، بکارگیری وسایل آموزشی نوین در مدارس روستایی
- ۲- فراهم آوردن امکانات تفریح و سرگرمی و ورزش از جمله: سالن‌های ورزشی و کتابخانه‌های عمومی برای پر کردن خلا کمبودها

۳- ارائه تورهای مسافرتی داخلی کم هزینه ویژه روستاییان با بازپرداخت طولانی مدت به منظور افزایش سطح رضایت‌مندی متغیر اوقات فراغت

۴- عرضه وام‌های کم‌بهره به روستاییان به منظور ارتقا و بهبود کیفیت واحدهای مسکونی و مقاوم‌سازی خانه‌های روستایی

۵- تخصیص وسایل حمل و نقل عمومی به روستاها برای گسترش روابط بین شهر و روستا در جهت رفع نیازمندی‌های روستاییان
گسترش موسسات مالی و اعتباری بخصوص پست‌بانک‌ها و صندوق‌های قرض‌الحسنه در روستاها

منابع و مراجع

- [۱] اجزاء شکوهی، م، شیرازی، ع، حدادمقدم، ز. ۱۳۹۲. بررسی عوامل موثر بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج تن آل عبا (التیمور مشهد)، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۱: ۷۹-۵۹.
- [۲] احمدوند، م، هدایتی‌نیا، س، عبداللهی، خ. ۱۳۹۱. بررسی تاثیر رفاه و سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویر احمد، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۲: ۸۹-۱۱۲.
- [۳] بدری، س.ع، نامدار، م، ایزدی، ح. ۱۳۸۹. فعالیتهای اقتصادی خاص و آثار آن بر اقتصاد روستایی (مورد: کمابین داری در استان فارس)، برنامه ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)، ۱۴(۳): ۱۵۳-۱۳۱.
- [۴] بریمانی، ف، جعفری، م، بلوچی، ع. ۱۳۹۳. بررسی و تحلیل میزان رضایت‌مندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مهبان شهرستان نیشکر)، فضای جغرافیایی، ۱۴ (۴۶): ۱۲۷-۱۰۹.
- [۵] بندانی، م، میرلطفی، م.ر، کمان باز، م. ۱۳۹۴. بررسی تطبیقی مسکن قدیم و جدید بر کیفیت زندگی روستاییان (مطالعه موردی: ناحیه سیستان)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۳۲: ۱۱۲-۹۳.
- [۶] بوستانی، د، ابتکاری، م.ح، محمدپور، ا. ۱۳۹۱. ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی کشور، فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی، ۱ (۱۴): ۱۹۵-۱۶۷.
- [۷] توکلی، م، تاج بخش، ک. ۱۳۸۷. بررسی و تحلیل میزان سرمایه اجتماعی در مناطق شهری و روستایی مرزی سیستان، روستا و توسعه، ۱۱ (۲): ۱۶۲-۱۴۳.
- [۸] حیدری ساربان، و. ۱۳۹۳. سنجش و اولویت‌بندی مناطق روستایی بر حسب سطوح کیفیت زندگی شهرستان مشگین شهر، علوم جغرافیایی، ۱۴ (۳۳): ۱۵۲-۱۳۱.
- [۹] حیدری، ع. ۱۳۹۰. بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد، مسکن و محیط روستایی، ۱۳۶، ۶۶-۵۱.
- [۱۰] رضوانی، م.ر، منصوریان، ح. ۱۳۸۷. سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱ (۳): ۲۶-۱.
- [۱۱] سالاری سردری، ف، حیدری‌مقدم، م، سبحانی، ن، عارفی، ا. ۱۳۹۳. بررسی مولفه‌های کیفیت زندگی در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد)، دوفصلنامه پژوهش‌های منظر شهر، ۱ (۲): ۹۱-۵۳.
- [۱۲] سجادی، ژ، فرجی ملائی، ا، عظیمی، آ. ۱۳۹۱. تحلیل کیفیت زندگی در یک محیط روستا - شهری؛ مورد پژوهی: شهر سگر آباد، مدیریت شهری، ۳۰، ۲۸۴-۲۵۶.
- [۱۳] شاهرخی سادرو، ص، نوری‌پور، م. ۱۳۹۴. بررسی وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۴ (۲): ۴۰-۱۹.
- [۱۴] طالب، م، سوری، ف، تاجبخش، غ، یوسفوند، س. ۱۳۹۳. تحلیل اکتشافی ابعاد اجتماعی - اقتصادی کیفیت زندگی کارکنان روستایی واحدهای پرورش ماهی مورد پژوهی: کارکنان روستایی واحدهای پرورش ماهی شهرستان سلسله، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۴ (۱۲): ۸۶-۶۵.
- [۱۵] عزیزپور، ف، افراخاته، ح، شامانیان، م. ۱۳۹۳. تحلیل فضایی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های روستایی مورد: دهستان قرق شهرستان گرگان، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۱): ۱۲۲-۱۰۷.
- [۱۶] علی‌زاده، ت، بابایی اقدم، ف، علی‌زاده، ج، رنجبرنیا، ب. ۱۳۹۳. ارزیابی کیفیت محیط زندگی در روستا - شهرها از دیدگاه ساکنین بر اساس تکنیک‌های مبتنی بر منطق فازی مطالعه موردی: روستا شهر اصلاندوز، مسکن و محیط روستا، ۱۴۷: ۸۲-۶۵.
- [۱۷] علی‌زاده، ت، علی‌زاده، ج. ۱۳۹۲. ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی از دیدگاه ساکنین (مطالعه موردی: روستاهای دهستان اصلاندوز واقع در استان اردبیل)، مسکن و روستا، ۱۴۴: ۴۷-۵۹.
- [۱۸] غفاری، غ، امیدی، ر. ۱۳۸۷. کیفیت زندگی در برنامه‌های عمرانی و توسعه ایران، رفاه اجتماعی، ۸ (۳۰-۳۱): ۳۳-۹.
- [۱۹] غفاری، غ، کریمی، ع، نوذری، ح. ۱۳۹۱. روند مطالعه کیفیت زندگی در ایران، فصلنامه مطالعات و تحقیقات جغرافیایی، دوره اول، ۳: ۱۳۴-۱۰۷.

- [۲۰] فراهانی، ح، عبدلی، س، چراغی، م. ۱۳۹۱. ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان، شهرستان اراک)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۲ (۸): ۶۷-۷۸.
- [۲۱] فیروزجاییان، ع.ا، دهقان حداد، م. ۱۳۹۴. ارتباط و تاثیر کیفیت زندگی عینی بر کیفیت زندگی ذهنی (مطالعه موردی، شهر آمل، استان مازندران)، مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی ۳ (۴): ۱۵۷-۱۸۴.
- [۲۲] قرنجک، ع، بدری، س. ع. ۱۳۹۳. بررسی ارتباط میان ویژگی‌های قومی - فرهنگی و شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، مطالعه موردی: دهستان جعفرابای جنوبی شهرستان ترکمن، مسکن و محیط روستا، ۱۴۶ (۹۳): ۲۳-۵۸.
- [۲۳] قنبری، ا، سلطان‌زاده، ا، صدیق، م. ۱۳۹۲. بررسی تطبیقی کیفیت زندگی شهری در روستاهای ادغام شده با هسته‌های طراحی شده (مورد مطالعه: شهر تبریز)، مطالعات جامعه‌شناسی شهری، ۳ (۷): ۱۶۷-۱۹۲.
- [۲۴] کوچکی‌نژاد، ف، رمضان‌زاده لسبوئی، م، معصوم‌پور سماکوش، ج، فتاحی، ا. ۱۳۹۰. بررسی و سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه، چشم‌انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، ۶ (۴): ۱۳۸-۱۲۰.
- [۲۵] محمدی یگانه، ب، چراغی، م، عباسی، ج، تاراسی، ز. ۱۳۹۲. نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان زنجان، دهستان معجزات، مسکن و محیط روستایی، ۱۴۱: ۹۹-۱۰۸.
- [۲۶] مطیعی‌لنگرودی، ح. ۱۳۸۸. برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، چاپ چهارم، مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- [۲۷] میرلطفی، م.ر، ملانوروزی، م. ۱۳۹۳. تحلیل تاثیرات شهرک صنعتی خیام نیشابور بر کیفیت عینی زندگی روستاییان (مطالعه موردی: روستاهای بخش زبرخان)، فضای جغرافیایی، ۱۴ (۴۶): ۲۵۹-۲۳۵.
- [۲۸] میری، غ. ۱۳۸۹. بررسی نقش سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی "مطالعه موردی بخش پشت آب سیستان"، جغرافیای انسانی، ۲ (۴): ۳۹-۲۵.
- [29] Boncinelli, F. Gabriele, P. Riccioli, F. Casini. Leonardo. 2015. The determinants of quality of life in rural areas from a geographic perspective: The case of Tuscany, Review of Urban and Regional Development Studies, 27 (2): 104-117.
- [30] Cagliero, R., Cristiano, S. Pierangeli, F. and Tarangioli, S. 2011. Evaluating the Improvement of Quality of Life in Rural Areas, Ancona - 122nd EAAE Seminar "Evidence-Based Agricultural and Rural Policy Making", 1-15.
- [31] Fassio, O. Rollero, Chiara, D. Norma. 2013. Health, Quality of Life and Population Density: A Preliminary Study on "Contextualized" Quality of Life, Social Indicators Research, 110(2): 479-488.
- [32] Felix, R. Garcia-Vega, J. 2012. Quality of life in Mexico; A formative measurement approach, Applied Research in Quality of Life, 7 (3): 223-238.
- [33] Grgic, I. Žimbek, T. Tratnik, M. Markovina, J. Juracak, J. 2012. Quality of life in rural areas of Croatia: To stay or to leave. African, Journal of Agricultural Research, 5 (8): 653-660.
- [34] Marans, R.W. 2012. Quality of Urban Life Studies: An Overview and Implications for Environment-Behaviour Research, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 35: 9-22.
- [35] Mulligana, G. Carruthersb, J. Cahill, M. 2004. Urban Quality of Life and Public Policy: A Survey, Contributions to Economic Analysis, 26: 729-802.
- [36] Sewo Sa. Priscila Y. Ito, E. Carvalho Sampaio, R. 2013. The association of activity and participation with quality of life between Japanese older adults living in rural and urban areas, Journal of Clinical Gerontology and Geriatrics, 4 (2): 51-56.
- [37] United Nations Development Programme (2015). The 2015 Human Development Report, link: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
- [38] Zhou, J. Hearst, N. 2016. Health-related quality of life of among elders in rural China: the effect of widowhood, Quality of Life Research, 1-9. DOI: 10.1007/s11136-016-1338-y.